

III.

Dve knjigi o Bosni in Hercegovini.

Asbóth, Bosnien und die Herzegowina, Wien Hölder 1888; Hörnes, Dinarische Wanderungen, Cultur- und Landschaftsbilder aus Bosnien und der Herzegowina, Wien, Gräser 1888.

Tu imamo dve knjigi različnega obsega in različne osnove, ali obe skoro jednake vsebine, zlasti pa podobni po tendenciozni svoji nameri in važni za sedanjo politično strujo v »Novi Avstriji«. Zato se morata obe knjigi vzporedno oceniti in jedna z drugo primeriti.

Asbóth je prepotoval v društvu državnega finančnega ministra Kallaya vso Bosno in Hercegovino počez in podolgič, natančno je zabeležil vse prirode lepote in slikovite prizore, ali ipak nima temeljitega pojma o orografski konfiguraciji teh zemelj, ker že v uvodu (str. II.) trdi, da »Dinarske alpe« delajo razvodnico med Jadranskim in Črnim morjem, a ne Vitorog, Raduša, Vratnica itd., kakor je res. Tudi misli Asbóth pg. 439., da je planina *Zéc* najvišji vrhunec v Bosni in Hercegovini.

Že na prvi strani svojega dela poudarja Asbóth, da je v Bosni in Hercegovini prevladaval najprej *italijanski*, potem pa *ogerski* vpliv, ogerska kultura in življenje, dà: da so gojenci bosenskih menihov hodili v šolo najprej na Ogersko, potem pa v Rim!! — No, kar se tiče italijanskega vpliva, znamo vsi, da ta ni nikoli sežal preko *Gabele* blizu Metkovića, a da je do Imotskega v Dalmaciji došel šele l. 1718. Kakó je torej mogoče, da bi bil kdaj prodril celó v sredo Bosne? Ali mari g. Asbóth ne zna, da je bila vsa trgovina Bosne in Hercegovine v rokah *Dobrovčanov*, ki se vender ne morejo smatrati za Italijane, da so oni vedno izkušali zagotoviti trgovino svojo z raznimi povelji srbskih in bosenskih vladarjev, da so njih karavane potovale po vsi zapadni polovici balkanskega polotoka (prim.: Jiriček, Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, Prag 1879).

Kakó pa je z madjarsko kulturo v Bosni in Hercegovini? No, kaj ti če siromak dati, ako sam ničesar nima? Saj je vender vsakomu, komur je do takih stvari, dobro znano, kar piše Krones (Grundriss der österreichischen Geschichte pg. 721): »Die materielle Cultur zur Zeit des nationalen Königthums in Ungarn beruht zunächst auf *slavischer Grundlage*, wie die magyarische Sprache selbst lehrt. Die Hof- und Landesämter zeigen *slavische Anklänge im Wesen und Namen*«.

In ali ni ravno to dokazal Madjar Hunfaloy P. v svoji etnografiji Ogerske in v svojem novejšem delu o Madjarih ali Ogrih? Odkod tedaj madjarska kultura v Bosni in Hercegovini, če te kulture še sploh bilo ni?

Koliko madjarskih besedij je vzprejel srbsko-hrvaški jezik, v tem ko arabsko-turških izrazov v njem kar mrgoli! Kdo je torej vplival bolj na Bosno in Hercegovino, Madjari ali Turki?

Sicer pa je imela Bosna in Hercegovina za narodne svoje dinastije in tudi še prva desetletja po turški okupaciji svojo *kulturo*, na temelji svoje posebne pisave, t. j. *bosančice* (kursivne glagoljice), katere pa g. Asbóth sevéda ne pozna in zato pripoveduje čitateljem svojim, da se je našel v Derventu nadpis, »der in der That unlesbar ist« (pg. 26. in 27.)! Ali ta nadpis govori jasno vsakomu, kdor razume bosančico, da »Ot(ac) Fra Lovro Treshovit (Tresković) ose (ovdje) (le)ži 1662«. Torej preprosti nadpis na grobni plošči jednega fratra je naredil g. Asbóthu tóliko preglavice. Sploh je on vse slovanske nadpise napačno prepisal, n. pr. na str. 440. Po tem je lahko razumeti, kakó so mu velikanski nadgrobni spomeniki (srbsko-hrv. *stećci*, *mašete*), s katerimi je vsa zemlja kar posejana, popolnoma glavo zmešali in da jih je razglasil za *bogomilske grobe*, namesto »bosenske«, to pa samó zato, da ne bi svet zvédel, da so Srbje in Hrvatje take spomenike postavljali umrlim svojim junakom in zaslužnim možem. Sploh je Asbóthova namera jasna, *povsod tajiti slovansko kulturo* v Bosni in Hercegovini in delati reklamo za madjarščino.

Kakó zaljubljen je g. Asbóth v svojo Madjarijo, vidi se že iz tega, da v svojem delu ne pozabi nikoli omeniti, kje je srečal kakega »madjarskega infanterista«, četudi v Bosni in Hercegovini gotovo nihče ne pogreša avstrijskih vojakov. — *Brod* na Savi imenuje Asbóth kar brez pomisleka »Ungarisch-Brod« (pg. 1). Sploh stavlja povsodi pridevnik »ungarisch« pred »bosnisch«. Denarji bosenskih kraljev so njemu »eine grosse Seltenheit« (pg. 25), in vender jih hranijo že mnogo celó inozemski muzeji. Sploh izkuša Asbóth povzdigniti rimske spomenike nad srbsko-hrvaške in išče rimskih ostankov tudi tam, kjer jih ni, n. pr. v stolpu blizu Livna (pg. 16) ali na takoimenovanem »rinskem kamenu« na str. 412. Da se muhomedovski element povsod hvali in povečuje nasproti krščanskemu, to je že itak samó po sebi umevno pri móži, ki vidi rajši Turka, nego Slovana.

Slovanski jezik je g. Asbóthu prav malo znan. Takó uči na str. 24, »da je staroslovenski jezik skupni oče vseh ostalih slovanskih književnih jezikov, ker so ga pisatelji posamnih plemen približali (»näher gebracht«) različnim slovanskim narečjem!« Kdo bi se ne čudil tóliki modrosti Asbóthovi, ki več ve, nego Miklosich in vsi drugi slovanski filologi. Na isti strani nas poučuje, da *bojar* (boljar) in *Bulgar* prihaja iz jedne korenike. Hát! Ne smemo se torej čuditi, da tólik poznavatelj slovanskih jezikov piše: *guzla*, *kraljevo grob*, *kaldrima* itd. Namesto *Farlati* piše Asbóth dosledno »Farlato«.

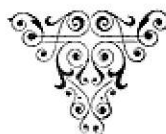
Asbóthovo opisovanje je sicer zadosti zanimivo in slikovito, ali popolnoma razkosano, ker je sestavljen iz raznih izvirov in ob različnih časih. Takó mora n. pr. vsakdo pričakovati, da se omenja *Srebrnica* v poglavji *Tuzla*, v katere okrožje spada; ali da se vplete vsaj pri poglavji *Posavina*, kamer spada zemljepisno, kakor se je *Zvornik* vpletel, ki leži le nekaj kilometrov severneje od Srebrnice. Ali namesto tega jo opisuje Asbóth prav prisiljeno v poglavji o *Vrbasu* in njegovih dolinah, ker se tu slučajno govori tudi o bosenskem rudárstvu. Bosensko rudárstvo je pač tólike zgodovinske in kulturne važnosti, da je zaslužil posebno poglavje záse, in to tem bolje, ker je že Jireček o tem predmetu obširno pisal (o. c.) Namesto tega pa pripoveduje Asbóth na različnih mestih o bosenskem rudárstvu (n. pr. tudi na str. 436., 438. in 439.) ter se pri tem večkrat ponavlja. Na str. 392. opetuje prav isto, kar je bil že na str. 392. povédal o *Srebrnici* = *Argentaria*. Ponavljanja že rečenega nahajajo se tudi na str. 392. in 438., 391. in 439.

Ta prikazen se dá najbolje pretolmačiti s tem, da se je Asbóth služil različnim, časih nasprotujočim si virom, zlasti pa da je obilo zajemal iz *Klaića* in *Račkega*. In vender zabavlja Asbóth ravno na ta dva pisatelja najbolj in zasmehuje njiju hrvaško stališče. Sevéda treba bolj vérovati vsakemu tujemu pisatelju, ki je le Bosno prelétel, samó ako ne piše povoljno o Srbih in Hrvatih. Pisatelji pa, ki so vse življenje svoje najmarneje proučevali bosensko zgodovino, tem ne treba vérovati. To je g. Asbóth najsičajneje dokazal v svoji razpravi o bosenskem grbu, kjer zatrjuje, da je mnenje Račkega in Bojničića tendencijozno, in da je nasproti Thallóczy »mit mehr Sachkenntnis und grösserer Objectivität das Gutachten des ungarischen Landesarchivs begründet hat« (pg. 454.). In vender se o vsem tem vprašanji uprav ničesar pozitivnega ne vé in vse ugibanje madjarskih učenjakov visi le v zraku. Samó tóliko je gotovo, da je bil grb z lilijami od začetka izvestno le družinski grb *Kulinovičev*, ki so bili gradniki v Jajci. Zdi se, da *državnega grba* Bosna nima, nego da je vsak kralj le obiteljski svoj grb upotrebljavajal, in zato je bil ves prepir o bosenskem grbu nepotreben, uprav pa le proti Hrvatom napérjen.

Ilustracije v Asbóthovi knjigi so menj nego srednje in ne delajo posebne časti Hölderjevi založnici.

(Konec prihodnjič.)

S. R.

VI.

Dve knjigi o Bosni in Hercegovini.

Asbóth, Bosnien und die Herzegowina, Wien Hölder 1883; Hörnes, Dinarische Wanderungen, Cultur- und Landschaftsbilder aus Bosnien und der Herzegowina, Wien, Gräser 1888.

(Konec.)

Mnogo premišljeneje in znanstveneje piše Hörnes, ki je že znan po svojih spisih o Bosni in Hercegovini: »Alterthümer der Herzegowina und der südlichen Theile Bosniens; Römische Alterthümer in Bosnien und Herzegowina; Mittelalterliche Grabdenkmäler in der Herzegowina; Alte Gräber in Bosnien und der Herzegowina; Bosnische Kunst und Cultur im Mittelalter; Culturskizzen aus der Herzegowina« itd. Hörnes je prepotoval Bosno in Hercegovino na vse strani, vendar se mož še ni seznanil z vertikalno izobrazbo teh dežel, drugače bi ne bil imenoval najnovejšega svojega dela: »Dinarische Wanderungen«. Ta naslov obseza namreč premalo, mnogo menj, nego knjiga res podaje, ker so *Dinarske planine* komaj jedna četrтина bosensko-hercegovskih gorâ, a se za njimi vzdvigajo mnogo višje *Bosansko-hercegovačke Alpe* (Vitorog, Raduša, Cvrstica, Prenj, Morinja pl. itd.), ki se vlečejo kakor hrbtnec skozi vso deželo.

Hörnes je velik prijatelj Ritterjeve teleologične teorije in sklepa iz geografske konfiguracije dežel na njih zgodovino, na njih bodočnost. Po njegovem mnenju je značaj slovanskih zemelj eliptičen, ekspanziven, ali nevztrajen. Temu nasproti je značaj nemških zemelj: klinast, prodirajoč in stalen. Po njegovem mnenju imajo torej dežele: Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Črna gora in Srbija bolj *nemški značaj*, ker so klinasto proti jugovzhodu obrnene in ker morajo »prodirajočo misijo« izvršiti (pg. 3)! Pri tem se g. pisatelj sevéda kar nič ne ozira na starejšo zgodovino dotičnih zemelj, nego misli, da bodo njih meje zmerom ostale take, kakeršne so dandanes. Ako se pa že ozira na zgodovino, ozira se le skozi svoje nemško pobarvane naočnike. Takó misli on, da je bila bizantinska država poklicana preplaviti balkanske zemlje. No, koliko časa pa je trajalo to poplavljenje? Ali ni že l. 627. Carigrad trepetal pred Slovani? In, ali je bizantinsko poplavljenje kaj stalnejše od poprejšnjega makedonskega, ali od poznejšega turškega, ki je vendar trajalo skoraj 400 let? Vsa poplavljenja so izginila, odtekla so se, a Slovani so vendar ostali. Zakaj bi ne bila zgodovina jednega národa trajnejša, nego od sile naloženo poplavljenje? Kakó more g. Hörnes biti za poroka, da se državne meje na Balkanu ne bodo več izpremenile?

Ali primera s klinom še ni pri kraji: klin balkanskega poluotoka je podoben klinu Evrope; kakor stanujejo Slovanje (Hrvatje, Srbje in Bolgari) na najširšem delu balkanskega klina, takó nahajamo zopet Slovane (Ruse) na najširšem delu evropejskega klina. Kakor je bila naloga prebivalcem klinove ostrine na balkem poluotoku (t. j. Grkov), da razširijo kulturo svojo po vsem poluotoku, takó imajo tudi prebivalci evropejske ostrine (Romani in Germani) nalogo predobiti klinovo širino za svojo kulturo, »und in der That zeigt es sich, dass die *lateinische* und *germanische* Race in der Neuzeit dieser Mission ganz so gerecht wurden, wie das eigentliche Hellas und Makedonien im Alterthum« (pg. 5). Pri tem modrovanji kaže g. pisatelj svoje čudno etnografsko znanje, ker trdi, da so Španjolci in Francozi *potomci, nasledniki* (»Nachkommen«) starih Italikov in da so bili stari Traki ravno takó sorodni Germanom, kakor stari Grki Italikom! Tu pač vstaja pred našimi očmi Jordanisova (Jornandesova) zmešnjava, da so bili stari *Geti* in *Gothi* isti národ (»de origine Gothorum sive Getarum«), in prepričamo se docela, da je Flieger zastoj pisal razprave svoje o balkanski etnografiji v »Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft«. O kakó dolgo nam bodo Nemci še krojili etnografijo *naših zemelj*?

Po takem razmišljevanji prihaja Hörnes sevéda do sklepa, da so jedini Nemci posredovalci kulture na balkanskem polotoku. Ali tu ga ustavi strahovita misel: »das Steigen der *slavischen Fluth*, welches man gegenwärtig beobachtet« (pg. 6). Kaj pa to, kakó se to zvrši? No, tu pa možicelnu srce pade v škornje in sam prav hinavski spozna: »Wir fühlen aber nicht den Beruf nahe oder ferne Ereignisse vorauszusehen« itd. Značajno pa je za vse Hörnesovo delo, da se strašno boji »des Steigens der slavischen Fluth« in da tej plimi nasproti poriva nemški vpliv in nemško kulturo. Kakor je torej Asbóth poskušal reklamirati Bosno in Hercegovino za madjarsko območje, takó izkuša Hörnes pridružiti obe deželi nemškemu območju in to je morála vse Hörnesove knjige.

Sicer pa ima to delo v stilističnem in tehničnem oziru mnogo prednosti pred Asbóthovim piskarjenjem. Hörnes pripoveduje mnogo znanstveneje in stvarneje, nego Asbóth. Tudi zunanja oblika Hörnesove knjige se zeló prikuplja in ilustracije so prav dobre. Ako odvezamemo torej tendenco te knjige, priporočati jo moremo z dobro vestjo vsakomu, kdor se želi natančneje poučiti o zemlji in prebivalcih »Nove Avstrije«.

S. R.

